

1378?

Rettarbot under Kong HåkonVI Magnusson (1344-1380)

[...]Ingen mann på landet skal ha husmann eller huskone i sine hus.[...]

Kilde:

Regest: Regesta Norvegica, bind VII, nr. 773; Paus, 1751, s. 219.

20.8.1539

Truid Ulfstad og Claus Billes recess

Ekstra i Bergens-eksemplaret:

23. Husmenn skal ikke "sitte inne" hos bøndene, men settes til å dyrke øde jorder på lovens vanlige betingelser. De som ikke kan evne dette, skal begi seg til kjøpstedene eller til andre steder, hvor de kan greie seg. De skal ikke i noe fall oppholde seg hos bøndene, hvor de hogger skogen til uplikt, til skade for kongen og for alle jordeiere.

Kilde:

Trykt: LoF 17

1687

Christian den V norske lov

Der man manglet lovgivning for husmennene, støttet man seg til Christian Vs Norske lov. Den er å finne på: http://www.hf.uio.no/PNH/chr5web/chr5_05_08.html

23.Januar 1719

Om bruk av stemplet Papir

3. Alle som inngår kontrakter, obligasjoner og reverser må skrive disse på stemplet papir. Dette er uavhengig av personers stand og innhold i dokumentet.

4. Unntak gjelder for å skrive transport på obligasjoner, assignasjoner og på regnskap.

Kilde

Trykt: FoAa, b. 9, s. 28-29.

13.August 1734

Ang. Kirkene i Norge

[...] § 10. Da det ogsaa befindes, at endeel Kirke-Eiere (istedenfor at de bør lade sig nøie med 8 sk. aarlig af hver Huusmand eller den, som ikke tiender til Kirken for sig, sin Hustrue, Børn og de, han har i sit Huus) nu prætendere og med haardhed indkræve 8 sk. af huusmanden selv, 8 sk. af hans Kone og ligesaameget for hvert af hans Børn og hver Inderste eller fattig ældgammel Mand, han i sitt Huus kan have, samt at endeel Kirke-Eiere paa nogle Steder have begynt at fordre 4 sk. af hver Huusmand og hver Person i hans Huus, som communicerer, da dog disse Huusmænd og Inderster klage, at ingen Rum for dem i Kirken er udviist; og da Kirke-Eieren i saadan deres Paastand vrangelig fortolke Loven og utilladelig betyngde de fattige Huusmænd og Inderster; saa befales, at Huusmændene skal efter Loven aarlig betale de ommeldte 8 sk., dog ikkun 8 sk. af hvert Huus og Familie, og skal de aldeles Fattige være frie, da derimod Kirke-Eieren skal for Huusmændene en Plads i Kirken med Bænke, hvor de kan have Rum til Gudstjeneste, og naar Kirke-Eieren saadant Rum ikke kan skaffe, skal de miste de 8 sk. Huusmændene til dem ellers aarlig bør erlægge. [Ved §9 og 10 eftersee 2-21-44 og 2-22-12, R.29 Oct. 1725, R. 26 Dec. 1761 og Skr. 21 Juli 1832.]

Kilde:

Trykt: Schou, b. 3, s. 126-137; Schmidt, b. 1, s. 403-408.

2 December 1741

Anordning om opprettelse av tukthuset i Christiania og oppholdssted for de fattige i Akershus stift

[...]Cap VI Om Betleriets Afskaffelse

§ 5. Ingen Huusmand maa trygle Sædekorn, men enhver Gaardmand skal forsyne sine Huusmænd dermed; formaar han det ikke, kan han søge Hjælp hos de Formuende i Sognet; hvorimod de, som gjøre denne Forstrækning, skal have Magt til at tage Husmændernes Høst paa Ageren saa meget, som Sædkornet beløber.[...]

Kilde

Trykt: Fogtman, b. 4, s. 264; Wessel-Berg, b. 1, s. 802; Schmidt, Resolusjoner, b. 1, s. 262.

Frd. 9de. August 1754

[...]Frd. ang. at alle av bondestanden, uavhengig av kjønn, og som ikke bruker gård eller husmannsplass, skal binde seg til årlig tjeneste og ikke tillates å tjene for daglønn. [Cfr. Frd. 20 Aug. 1778 §§34, 40, 43 og 44, Pl. 9 April 1813 og l. 12 Sept. 1818, Fattiglov 20 Sept. 1845 Cap 6 og L. 17 Mai 1848]

[Gr. At forekomme Mangel paa Tjenestefolk hos Almuen, som fornemmelig har reist sig derfra, at adskillige løse og ledige Personer af begge Kjønn, isteden for at tage aarlig Tjeneste hos Bonden, heller vil leve paa egen Haand, og ernære sig enten ved at lade sig leie til Dagarbeide eller tjene til Halvten eller paa andre Maader.

1. Alle af Bondestanden, Mands- og Qvindes-Personer (som ei bruge Gaarde eller

Huusmands-Plads, eller formedelst Svaghed ikke i Tjeneste kan blive antagne, eller og, som ei i denne Frd. ere exciperede), skal fæste sig i aarlig Tjeneste enten hos de Gaardbrugende, ved Bergværkerne, Saugbrugerne eller Andre. Skulde Nogen, som Tjeneste blev anbuden, sig derfor vægre, skal slige tjenesteløse Folk som Løsgjængere ansees og til Fogden henbringes, som, naar de ei med lovlige Aarsager kan bevise, hvorfor de ikke antage stadig Tjeneste, skal derefter med Attest om Forseelsen indsende dem til Tugthuset, for der at arbeide i 2de Maaneder. I de Stifter, hvor intet Tugt- eller Værkhuus er, skal Mandspersonerne føres til nærmeste Fæstning at arbeide i 4 Uger, og selv betale deres Underholdning, om de kan, men Qvindfolkene straffes med Gabestokken, og er den Skyldige af de Militaire, da forholdes efter Rescr. 11 Decbr. 1750. [Cfr. Anordn. 2 Decbr. 1741 1 Cap. §2, 3 Cap. §3, 29 Aug. 1755 4 Cap. §3. mai 1786 4 Cap. §5, og Resc.]

2. Ligeledes maa Ingen arbeide for Dagløn uden Huusmænd og deres Qvinder, hvilke dog skal være pligtige frem for Andre at arbeide hos Eieren af den Plads, de boe paa; derimod maae de, som selv have Jord at bruge, arbeide for Dagløn, naar de dertil have Tid; saa og de, som ingen fast aarlig Tjeneste kan bekomme, naar de derom hos Lensmanden og Vedkommende have meldet sig, som derfor skal meddele dem Beviis paa slet Papiir uden Betaling, Alt under Straf efter § 1. Cfr. prom. 4 og 23 April 1807 og l. 15 Juli 1839.]

3. Ingen Gaardmand af Bondestanden maa have flere af sine Børn hjemme hos sig, nar de ere 18 Aar gamle eller derover, end han til sin Jord, Avl, Fiskerie og andet Brug at drive kan behøve, hvilke og fra den Tid af skal tjene Forældrene imod aarlig Kost og Løn, men de øvrige Børn skal tage Tjeneste hos andre i Districtet; og ingen Huusmand maa have hjemme hos sig flere af sine Børn, som ere 16 Aar gamle eller derover, en een Dreng og een Pige, men ere Forældrene gamle og svagelige, eller og Pladsen saa stor, at den ei med saa faa Folk kan drives, maae de have saa mange af deres Børn hjemme, som til Jorden at drive nødvendig behøves, men de øvrige skal imod aarlig Løn hos Andre antage Tjeneste.

4. Ingen Bønders, Huusmænds Sønner eller Andre maae være Løsgjængere under Paaskud, at de bruge noget slags Haandværk, med mindre de i Bøigden ere boesatte, og sig af Haandværket alene kan ernære, uden derhos som Dagarbeidere at lade sig leie, undtagen i Høste- og Aande-Tiden, naar det for en kort Tid behøves. [Cfr. L. 15 Juli 1839 §79.]

5. Ingen, som ere i Tjeneste, enten af det unge Mandskab, Soldat eller Andre, maa under noget Paaskud drive nogen Slags Handel, enten med at sælge eller købe Kreaturer, Heste eller Andet, for dermed i Landet at omreise, eller med at brænde Brændeviin og holde samme eller andre Varer fal hjemme i Husene, ved Kirken eller andre Steder. Hvis Nogen dermed attraperes, eller Saadant overbevises, skal det for Fogden meldes, som den Skyldige derfor strax ved Gjæsteret skal tiltale, da Varerne eller dets Værdie, som han har handlet med, til Angiveren skal være hjemfaldne, og den Skyldige desuden efter Sagens Omstændigheder bøde til Sognets Fattige fra 1 til 5 Rdlr. Befindes nogen Huusbond med sine Tjeneres Forseelse i dette Fald at connivere, skal han for Bøderne og det Confisqverede være ansvarlig. [Cfr. Resc. 15 Febr. 1771 §4, Pl. 16 Octbr. 1782 og L. 19 Jan. 1837 §7.]

6. Ligesom enhver Soldat efter Frd. om Landmilitien skal tjene i det Lægd, hvortil han hører; saa skal og alle andre tjene i det Sogn, hvor de ere fødte, sa længe de der Tjeneste kan bekomme; hvis ikke, maae de, naar de derom have erholdet Fogdens Attest (som paa slet Papiir uden Betaling skal meddeles dem), antage fast og aarlig Tjeneste i næste Sogner. [Cfr. Frd. 1 Nov. 1799.]

7. Og som ingen Officerer ved de Gevorbne maae have flere Overcompletter, end tilladt er, saa maae de ei heller meddele Nogen Seddel til Beviis, at han ved de Gevorbne er engageret, uden samme tillige af Chefen er underskrevet; da slige Overcompletter skal opholde sig paa et vist Sted, helst i den Bygd, hvor de ere fødte og i aarlig Tjeneste, indtil de ved Compagniet virkelig kan antages, da de og imidlertid, saavidt af deres Tjeneste hos Bonden eller Landmanden kan dependere, skal sortere under det Steds Jurisdiction, hvor de sig opholde.

8. Paa Landet i Søe-Lægderne maae ingen Lægds mænd, Opsiddere, Strandsiddere eller Huusmænd begive sig i Farten uden med Fogdens eller deres Husbonds Tilladelse, ei heller maa nogen af det tjenstdygtige Mandskab fare, uden deres Fader og Huusbond eller Øvrighed tillader dem det. Og skal Enhver, som saaledes vil fare, ved Sessionen forevise denne Tilladelse og Fogdens Beviis, at intet hæfter paa ham i Lægdet, som deri kan være hinderligt. [Cfr. Frr. 3 Juni 1803 §52 og følg.]

9. Da nu herved, saavidt muligt, er draget Omhue for, at Folket kan blive i Landet og holdes til Arbeide og stadig Tjeneste, saa maa og ingen Tjeneste antages paa mindre en et heelt Aar, og naar Nogen forbliver flere end eet Aar i samme Tjeneste, maae de derfor ei paany eller oftere end ved første Indtrædelse i Tjenesten fordre Fæstepenge. Forlader Nogen, som ei træder til Gaard eller Huusmandsplads, sin Tjeneste uden strax at træde i Tjeneste igjen hos en Anden, skal den forrige Huusbond under 1 Rdlr.s Straf anmelde det inden 14 Dage for Lensmanden, som det igjen melder for Fogden, der hermed forholder sig efter § 1, hvilke Bøder tilfalde Lensmanden, og skal Fogden dertil assistere med Udpantning i Mangel af mindelig Betaling.

10. Enhver tjener skal tjene for den Løn, som i Amtet eller Bygden har vært sædvanlig, og maa ei lønnes med andet enn Kost og rede Penge eller Klæder istedenfor Penge, og maa ingen Tjener tilstaaes noget Slags Kreatur paa Foder, nogen Flæk Jord til Sæd eller Eng, nogen Part af Bondens Avl, Fiskerie eller anden Handel og Haandtering, nogen Slags frie Dage for Arbeide, eller Frihed for visse Sorter Arbeide, extraordinair Spise eller Andet; men enhver Tjener skal stedse og daglig forrette alt det Arbeide, hvortil han af Huusbonden efter hans Tjenestes og Kræfters Beskaffenhed fordres, og lade sig nøie med den Kost, som i Districtet er brugelig, alt under 2 Rdlr.s Straf til Angiveren, saavel for Huusbonden som Tjeneren, om anderledes befindes: dog forstaaes ei herved, i Fald en Proprietair har nogen saa dygtig Huusmand paa sin Gaard, som han giver Kost og Løn for at have Opsyn med hans Gaards Avling, at jo en saadan tillige maa bruge Huusmands-Pladser.

11. Skulde en Huusbond ei have saa meget at forrette, at han alene dertil behøver en Tjener, da maae 2de Huusbonder antage en Tjener tillige, som kan forrette begge deres Arbeide alternative, saaledes som de imellem sig kan forenes.

12. Alle Tjenester paa Landet skal saavel af Huusbonder som Tjenere opsiges 3de Maaneder før Flyttetid, og enhver Huusbond skal mod 2 Rdlr.s Straf til Angiveren meddele sin Tjener Skudsmaal, naar han af Tjeneste forløves, saaledes som han kan have fortjent.

13. Modtager nogen Tjener Fæstepenge, og ei gaaer i Tjeneste, eller træder i Tjenesten og uden lovlig Aarsag fraviger den, da skal han strax skaffe Huusbonden en god og dygtig Karl igjen, eller, om det er en Pige, da en ligesaa beqvem tjenestepige igjen; men i Mangel deraf skal den skyldige, foruden Straf efter Loven, sættes i Gabestokken eller Halsjernet paa

Kirkebakken i nogle Timer. Skeer det 2den Gang, da nogle Prædikedage efter hinanden at sættes i Gabestokken, hvilket ved Bygdevægteren skal forrettes, som derfor af den Skyldige nyder 24 Skill. 1ste Gang, og for hver af de følgende 12 Skil.; men befindes Nogen 3die Gang i saadan Forseelse, da skal han arbeide 2 Maaneder i nærmeste Fæstning, og hun i Tugthuset.

14. Haver nogen Huusbond at klage over sin Tjeners Uvillighed, Skjødesløshed, slette Forhold eller andet deslige, som Huusbonden ikke selv ved Tugt og alvorlige Formaninger kan forandre, da skal det paa næste Ting for Sorenskriveren andrages, som strax uden Proces, Vidtløftighed og bekostning deri skal kjende, hvad Ret er. [Cfr. L. 13 Sept. 1830 615.] Og om nogen af Parterne derved finder sig fornærmet, maae de inden 4 Ugers Forløb derpaa klage for Amtmanden, som uden videre Appel skal decidere og afgjøre Sagen. Ligeledes forholdes, naar en Tjener har at klage over Huusbonden; men med de Sager, hvori delicta indbefattes, som af Justitien bør paatales, skal omgaaes som med andre Justitssager.

15. Efterlade fattige Forældre sig smaae Børn, da bør Fogden og Præsten besørge, at de sættes hos de skikkeligste og meest formuende Folk til Opfostring, som dertil kan formaes, eller og, om fattige Forældre selv ville sætte deres Børn ud til Opfostring, da skal deslige Børn tjene Fosterforældrene for Kost og Klæder alene, indtil de bliver 20 Aar, om de ere under 5 Aar, naar de sættes til dem; men ere de derover, da indtil de blive 18 Aar gamle, efter hvilken Tid de vel bør tjene Fosterforældrene frem for Andre, men dog imod billig Kost og Løn som paa andre Steder. [Cfr. Res. 13 Aug. 1790 §5.]

16. Forsømme Fosterforældrene i nogen Maade saadanne Børns Underviisning eller behandle dem ilde, eller om Fosterforældrene Noget paa Børnene have at klage, da skal Fogden og Præsten besørge, at derpaa om muligt raades Bot, men i Mangel deraf, at Børnene til andre blive hensatte, som dere Opdragelse bedre vil iagttage.

17. Sligt Drengbarns Opfostringssted skal agtes for dets rette Lægd, uden Hensigt til Fødestedet, naar Barnet ei var over 7 Aar, da det blev hensat, og skal Fosterforældrene melde det for Lægdsmanden, for at antegne Drengen blandt det unge Mandskab.

18. De Unge eller Andre, som for nogen Forseelse dømmes til Tugthuset eller andet publiqve Arbeide, maae ei, naar Straffen er overstaaet, løbe om, hvor de vil, men skal forføie sig til det Sted eller Bygd, hvorfra de ere komne, og der igjen antage Tjeneste. [Cfr. Res. 24 Octbr. 1838.]

19. Kjedelflickere, Heglemagere, Grydesmede, Hesteskjærere og andre deslige, som kan ansees at stryge Landet igjennem, maae ei opholde sig paa Landet, uden at de have Amtmandens Tilladelse og ere boesatte, hvilke de i samme Amt med Amtmandens Pas visse Tider om Aaret maae omreise; men begive de sig ud af Amtet, ansees de som Løsgjængere, og dersom Nogen tager til Huse saadanne eller andre Løsgjængere paa Landet, som intet Pas eller nogen Slags Rigtighed kan forevise, da skal de, istedenfor Straffen efter 3-21-21, bøde til Angiveren 24 Skill. for hver Nat og for hver Person, de saaledes huse, uden samme til Øvrigheden at overlevere og angive.

20. Ubekjendte reisende Personer, som vil sælge den Baad, de reise udi, skal af alle Forekommende paagribes, under 2 Rdlr.s Straf, og til nærmeste Lensmand henbringes, som derefter skal forskaffe den Skyldige videre til Fogden, for at examineres. De, som kjøbe med saadanne Folk, straffes som de, der kjøbe med Tyve; og hvo, som i Jægt eller andet Fartøi ved Søkanten indtager en ubekjendt Person, som ei med rigtigt Pas er forsynet, skal derfor ansees

efter Fr. 28 febr. 1705 §15.

21. Iøvrigt forbliver det ved Loven og de om Tjenestefolk udgangne Frr., saavidt ikke herved er forandret. Og skal denne Frd. engang om Aaret saavel i Hovedkirken som Annexerne af Prædikestolene læses.[...]

Kilde:

Trykt: Schmidt, b. I, s. 629-632; Schou, b. 4, s. 391-397.

Frd. 18 Desember 1764

Frd. ang deling av landeiendommer i Norge.

Gr. Da Kongen gierne seer, at Land-Godset i Norge ved forefaldende leiligheder adskilles udi mindre og flere Dele, hvorved baade Landet bedre kan dyrkes og Indbyggernes Antal formeres; saa bliver (til Jordebrugets desto bedre Conservation, samt paa det Byrden af de Kgl. Contributioner og publique Udgifter, der hefte paa Skylden, kunde stedse blive Lige imellem alle Opsidderne) følgende befalet:

Naar nogen Jordebrugs-Eier efterdags fra sin Gaard vil afhænde nogen Plads eller Deel, som efter Matriculerne under Gaarden ligger og henhører, skal først af vedkommende Sorenskriver og Mænd mod lovlig Betaling ved en lovformelig Forretning beskrives en saadan Pladses eller Deels Strækning, Grændser og Herlighed, og derhos tillige fastsættes, hvormeget Hovedgaarden i sin Skyld ved saadan Abalienation bør afgaae, og det fraskilte Stykke igjen paalegges, hvorefter saavel Kiøber som Sælger til Kgl. Skatter og andre af Jordegodset gaaende udgifter, hver for sin ansatte Deel, bliver ansvarlig. Og maae intet Skiøde, som paa saadant separert Stykke meddeles Kiøberen, læses til Tinge, forinden samme Stykke ved Rettens Middel paa foreskrevne Maade er skyldsæt; hvilke forandringer Stedets Foged, efterat disse Forretninger af Amtmanden ere proberede, til Efterretning ved Rentekammeret, skal anføre i sin ved Regnskabet aarlig indsendende Extract-Matricul. Dog er under slige Abalienationer ingen Herligheder at forstaae, som under Gaarden ere matriculerede, saasom samme ei maae separeres fra Grunden.

Kilde:

Trykt: Schmidt, Forordninger, b. 1, s. 679; Schou, b. 9, s. 780-781.

Res. 15 Februar 1771

Reskript ang. tollfriheten til borgerne, skipperne, innrullerede, strandsittere og andre som bor i uthavner og i Flekkefjord og Mandal

[...]§ 4

Betræffende den Fart og Handel, som de enrollerede Strandsiddere og andre hidindtil have drevet, og som har bestaaet derudi, at de enten kjøbe af den anden Almue deres Producter, og bringe samme med deres smaa Fartøier til Kjøbstæder, for der at sælge dem, eller og indtage dem for Eierne imod en billig Fragt, og paa deres Vegne sælge dem, samt bringe dem tilbage de Vare, de forlange, og ellers med deres smaa Fartøier indkjøbe i de Nordenfjeldske

Kjøbstæder saavel af deres Naboer langs Kysten, Fisk, Tran, Kjød og andre Producter, og bringe samme til Kjøbstæderne Søndenfelds da skal saadan Handel og Fart herefter fremdeles være dem tilladt, dog saaledes, at de ikke maae føre Varene udaf Riget til Sverige eller til Danmark, saa at de Vare som de bringer tilbage fra Kjøbstæderne, ikke losses paa andre Steder, end det, hvor, Losningen efter Told Rullen er tilladt, og endelig, at de dertil brugende Fartøier ikke maae være over 4 a 6 Læsters Størrelse i det høieste. I øvrig, siden det ved Skatte-Forordn. af 13 Decbr 1746 dens 6te Artikels 4de § er tilladt at drive Handel paa Landet oppe i Bøigderne i Norge, med Heste, Slagte- og Fede-Vare, imod at de Handlende svare i aarlig Skatt 2 Rdlr., og det just ikke kan være en Bondes Leilighed, at fare lang Vei til Kjøbstæden med et enkelt Creatur, eller en liden Qvantitet andre Vare, skal saadan Handel imellem Bønder udi Christiansands [Kristiansand] Stift, ligesom ellers overalt, være tilladt, og dem ikke formenes at sælge deres Vare, til hvem de ville.[...]

Kilde:

Trykt: Wessel-Berg, b. 2, s. 507; Fogtman, b. 6, s. 289; Schmidt, b. 1, s. 499.

24.9.1791

Om at besittelsesretten for en Leilendingenke bygselgårder for compagnisjefene i Norge opphører, når hun gifter sig

Det slås fast at en jordedrott ikke er pliktig til å bortbygse jorden til en leilendingenkes nye mann, dersom hun gifter seg på ny.

I en Retstidende 4.9-1894 slås det fast at dette også gjelder for husmannsenker.

Kilde:

Trykt: Fogtmann, VI, s. 265-264; Schmidt, Rescripter, II, s. 143; Wessel-Berg, III, s. 556; Retstidene 1894.

Res. 28. Juni 1799

Reskript (til samtlige stiftamtmenn og biskopper i Norge), ang. bygselrådigheten over offiserboligers husmannsplasser, og disse ikke må bli øde [Cfr. R. 2 Sept 1791 § 6, og Prom. 28 Juni 1812]

Gr. Da der ere forskjellige Meninger i Henseende til Bygsel-Raadigheden over de Huusmands-Pladser, som ligge under de til Officeers-Boliger udlagte Gaarde, og, for at forebygge Misforstaaelser, en authentisk Fortolkning i den Henseende ansees nødvendig: Saa anordnes Regel for Fremtiden:

De til Officeer-Boliger overdragne Gaarde skulle derved ansees at være satte ud af al Forbindelse med den forrige Beneficiarius, samt denne, efter at Gaarden er kommen i den nye Beboers Værge, intet Videre have at fordre end den, i Stedet for de forrige jorddrottlige Rettigheder, fastsatte aarlige Avgift, som ham af Regiments-Cassen udbetales; hvoraf da følger, at det ikke kan tilkomme den forrige Beneficiarius, men Compagnie-Chefen, der er

traaet i hans Sted, at bortbygslø eller bortleie de under Gaarden liggende Huusmands-Pladser, hvilke denne, ei heller, til Bonde-Familiernes Formindskelse, maae lade blive øde.

Kilde:

Trykt: Schmidt, b. 2, s. 324; Wessel-Berg, b. 2, s. 164.</kilde>

Kans. Brev 19 October 1799

Kansellibrev til stiftsamtmannen i Kristiansand om skifter etter strandsittere, sjøfarende, fiskere, håndverkere og bergbrytere

For Cancelliet er fremsat det Spørgsmaal: om Forordn. 21 Juni d.A., om Skifteforvaltningen i stervboer efter Huusmænd og Inderster af Land-Almuen, alene bør ansees at være givne til Fordeel for de Huusmænd og Inderster, hvis fornemste Næringsvei det er at dyrke Jorden, og at arbeide hos Land-Almuen? Eller, om Forordningens Begreb om Huusmænd og Inderster kan ansees at være saa udstrakt, at derunder tillige bør indbefattes Strandsiddere og Inderster, der, skjøndt de boe paa Landet, dog ikke gjøre Agerdyrkning og Bonde-Arbeid til deres Hoved-Beskjæftigelse, men derimod ernære eller have ernæret sig af Søen, som Skipper, Styrmand eller Matroser, eller ere Fiskere, Haandverkere eller Bjergbrydere, hva enten de selv, foruden deres Huse, eie de Grunde de beboe og bruge, ja vel endog have tilbyglet sig enkelte Jordstykker fra en eller anden gaard, hvilke dog ei ere skyldsatte, eller de svare leie af grundene, eller ikke engang eie husene? I den Anledning meldes:

At Forordningens Bestemmelser ligesaavel ere anvendelige i Henseende til disse, som til hine.

Kilde:

Trykt: Wessel-Berg, b. 4, s. 195-196; Schmidt, Rescripter, b. 2, s. 339; Winge, s. 58-59.

Skriv. 14 November 1808

Skriv. (til Amtm. over Nordre Thronhjems Amt), ang. at husmenn bør delta i vardevakt.

Gr. Amtm. har indsendt en Forespørgsel; 1) om ikke de til Kongens Tjeneste udcommanderede Soldater og Landeværner bør, for deres Gaarde, fritages for at holde Vardevagt, naar de ere fattige og ikke have nogen voxen Karl hjemme til deres Gaards Drift; og 2) om ikke Huusmænd bør deeltage i dette Vagthold, naar de ikke ere udcommanderede. For Følgernes Skuld anseer Commiss [Regjeringskomisjonen]. det betænkeligt at bevilge nogen Andtagelse heri, da Samme maa antages som et *onus reale*, og saaledes hvile paa Stedet; men forsaavidt huusmænd andgaer, som Commiss. anseer bør deeltage i Vagtholdet, maa det blive *onus personale*. [Cfr. Skr. 24 Mai 1808]

Kilde:

Trykt: Wessel-Berg, b. 4, s. 776; Schmidt, Rescripter, b. 2, s. 562.

Prom. 28 Juni 1812

Kancelipromemorarium til visestattholderen i Norge i Norge ang. nye husmannsplasser på kompanisjefsgårdene. [Cfr. Refr. 2den September 1791.]

Gr. Canceliet har modtaget deres Durchlaughtigheds gunstigste Betænkning i Skrivelse, datert 23de September f.A. betræffende den af det Kongelige Rentekammer hertil indsendte Forespørgsel fra Amtmanden over Bratsberg Amt, om det kan være Chefen for det 3die Vestfieldske Compagnie under det Tellemarkske [Telemark] Infanterie-Regiment, Capitain Pohlman [kaptein Pohlman (ca 1760-1827)], tilladt at indsætte en Husmand under Chefsgaarden Nordboe? [Nordbø i Kviteseid gnr. 13] Efterat dette Collegium senere desangaaende har brevvekslet med bemældte Rentekammer,

Skulle Man, til gunstig Underretning og videre Bekjendtgjørelse for vedkommende, tjenstærbødigt mælde, at Man med deres Durchlaughtighed er aldeles enig i, at der i Almindelighed ikke kan være Noget imod, at nye Huusmandspladse oprettes paa Compagniechef-Gaardene, dog under den Betingelse, at det sædvanlige Antal af de paa Gaarden holdende kreatur ikke destomindre vil kunne fremføres, at den til Huusmandspladsen henlæggende Jord ikke er beliggende i mellem Gaardens dyrkede Jorder, men i Udkanten, og saaledes ingen hindring derved lægges Jordernes regulære Plan, samt at Fæsterne forpligtes til, foruden Landskyld, at præstere til Hovedgaarden, efter Egnen gangbare Brug, visse Arbeidsdage, hvis bestemte Antal aarligt, saavel som bygselsummens Størrelse, samt hva han for hver Arbeidsdag har godtgøre, i Tilfælde at han ikke præstere Arbeidet in natura, nøiaktigen maae være fastsat i den udstædende Bygselseddel, paa hvilken der bør erhverves Regimentschefens og det Kongelige Norske Commissariats-Collegii Approbation og som i Overeenstemmelse med Forordningen af 9de Octbr 1750, 29de April 1752 og 29de Junii 1792 bør lyde paa Husmandens og enhvers Enkes Livstid.

Kilde:

Trykt: Fogtman, b. 7, s. 222-223; Schmidt, Rescripter, b. 2, s. 641-642.

Res. 13 Marts 1824

Bortforpaktning av statens allmenninger

Kongelig Resolution, tilmeldt samtlige Amtmænd den 30te f.M fra Departementet for Finans, Handels og Toldvæsenet, hvorefter det tillades Fogderne for Deres Arbeide med de, i følge Kongelig Resolution 15de Juni 1822, allerede skete eller herefter stedfindende Bortforpaktninger af Statens Almindingspladse, indtil Videre at beregne sig, for hver Gang en Plads bortforpagtes til Afgang i den Staten til Indtægt kommende forpaktning Afgift, hva Lovens 3-14-7 og Sportel Reglementet af 11te Juni 1788, den 2den Afdeling § 19 tilstaar dem for Bortbygsling af Statens Gods.

Kilde:

Trykt: Bull, b. 4, s. 193.

Lov 9 aug 1839

Lov om stemplet Papir

[...]§ 4. [Se §9 i. f.] Bøxelsedler [Se N.L. 3-14-25.]
paa særskilt skyldsatt Jord skrives paa eet Ark stemplet Papiir der efter sit Indhold svarer til 100 Spd. for hver Skylddaler, eller ¼ Part af Eiendommens Matricultaxt. Rydningssedler og Fæstesædler paa Huusmandspladse, hva enten de ligge indenfor eller udenfor Gaardens Indhegninger, kunne skrives paa ustemplet Papiir. [Se frd. 29 april 1752 §6, lov 24. sept 1851 §§1 og 4.][...]

Kilde:

Trykt: NL

Lov 25 August 1848

Lov ang. sivile og militære embetsgårder.

[...]Tredie Capitel. Om Brug af Embedsgaarde.
§ 24 Ingen af de nuværende Huusmandspladse paa en Embedsgaard maa uden Kongelig Tilladelse nedlægges eller noegen Huusmandspladser der oprettes, eller nogen saadan Plads bortsættes længre end paa Brugerens Embedstid. Overtrædelse heraf straffes med en Mulct af femti Speciedaler for hver Gang, hvorhos det Passerede ansees for ugyldig.[...]

Kilde:

Trykt: Bull, b. 12, s. 632- 633.

23.Juli 1920

Midlertidig lov om forlengelse av leietiden for husmenn, bygselmenn og leilendinger.

[...]Husmenn, bygselmenn og leilendinger skal, uansett om leieforholdet ifølge opsigelse fra eierens side eller ifølge leieavtalen skulde ha ophørt før faredag 1922, dog ha rett til å fortsette bruken av leiebruket inntil nevnte faredag. Den samme rett har også dødsboets edkommende, hvor leieforholdet opphører ved dødsfall.

Leievilkårene skal være de samme som før, dog kan grunneieren, hvis han finner, at avgiften er for lavt satt, fordre dette spørsmål avgjort ved et skjønn, avgitt under lensmannens bestyrelse av tre menn. Omkostningene ved dette skjønn bæres av grunneieren, hvis avgiften ikke forhøies, og av den annen part, hvis forhøielse finner sted. Forøvrig finner reglene i lov om veivesenet av 21 juni 1912 kap. VII tilsvarende anvendelse, sålangt de passer, såvel for underskjønn som i tilfelle for overskjønn.

Bestemmelsen om, at leieforhold ikke skal opphøre før faredag 1922, gjelder dog ikke, hvor det ved endelig dom er avgjort, at leieren har forbrutt sin leierett. Likeledes kan vedkommende departement efter andragende fra eieren, og efterat leieren har hatt anledning til å uttale sig, gi tillatelse til, at forholdet opphører for, hvor dette av særlige grunner finnes rimelig.

I tvisttilfelle avgjøres det av åstedsforslikskommisjonen med endelig virkning, hvem der skal anses som husmann, bygselmann eller leilending i forhold til denne lov. Denne lov trer i kraft straks. [Denne loven ble gjentatt hvert år frem til den endelige jordloven kom 22.6.1928.][...]

Kilde:

Trykt: Lovtidende, s. 394.

22.6.1928

§ 35. Bestemmelsens virkeområde.

Bestemmelsen i dette kapitel gjelder husmanns-, bygsel- og leilendingsforhold [Jfr. Lov 23 juni 1888 nr. 3.] som er eldre enn denne lov.[Jfr. § 72.]

A. Om omordning og forlengelse [Jfr.§ 72.]

§36. Om omordning av leieforholdet.

Er der som vilkår for jordleien truffet avtale om arbeidsplikt, [Se N. L. 3—14—23 og lov 24 sept. 1851 §§ 6—9.] kan leieren kreve ydelsen omgjort i en pengeavgift ved skjønn av jordstyret. [Se § 1.]

Når leieren for øvrig finner leievilkårene utilfredsstillende, kan han søke jordstyret om omordning av leieforholdet, når minst 10 år er gått fra kontraktens opprettelse. Jordstyret kan da, hvor det finner det rimelig, omordne leieforholdet på den måte det finner det hensiktsmessig og kan herunder i tilfelle fastsette leien til et etter forholdene i bygden passende beløp. Har jordstyret ikke funnet grunn til å omordne forholdet, eller har leieren ikke innen en frist av 3 måneder etter endelig avgjørelse av begge parter erklært overfor jordstyret, at han vil benytte sig av omordningen, kan ny søknad først fremsettes etter 10 års forløp. Jordstyrets omordning kan av begge parter forlanges gjenoptatt etter 10 års forløp.

Jordstyrets omgjørelse av arbeidsplikten i en pengeavgift, samt dets omordning av leieforholdet for øvrig, trer i tilfelle leieren benytter sig derav, i kraft fra første faredag som leien lovlig kan opsies til.

Før jordstyret treffer bestemmelse om omordning etter denne paragraf skal det forsøke å få saken ordnet mindelig ved megling mellom partene.

§37.Om forlengelse av leieforholdet. [Se N.L. 3—14—10 og lov 24 sept. 1851 1—3.]

Efter søknad fra jordleieren [Se § 35.] kan jordstyret [Se § 1.] bestemme, at leieforholdet skal fortsette ut over den avtalte tid, når jordstyret i betraktning av det arbeide og den påkostning, leieren eller hans slekt har lagt ned i bruket, finner det rimelig. Betingelsen herfor er dog at leieren har sittet på bruket i minst 10 år eller han og hans ektefelle og nogen som er beslektet eller besvogret med ham i rett op- eller nedstigende linje i til sammen minst 20 år. Forlengelsen må derhos ikke medføre sådan uforholdsmessig skade eller ulempe som omhandlet i § 22.

Blir partene ikke selv enige om leievilkårene, fastsettes disse av jordstyret således som dette finner det rimelig efter forholdene i bygden. Bestemmelsene i foregående paragraf om, at

jordstyret først skal forsøke å ordne saken i mindelighet, gjelder også her, likedan adgangen til gjenoptagelse etter 10 år.

Sådan forlengelse av leieforholdet kan også fastsettes til fordel for jordleierens ektefelle, barn, herunder adoptivbarn [Se lov 2 april 1917 nr. 1.] og barnebarn.

§38. Begrensning av kontraktsfriheten i jordleiefordhold
Bestemmelsene om omordning og forlengelse kan ikke fravikes til jordleierens skade.

B. Om forkjøpsrett. [Jfr. frd. 18 juni 1723 med henvisninger og nærværende lovs kap. XIII.]

§39. Hovedregel for forkjøpsrett. [Jfr. § 41.]
Når bortleiet bruk som går inn under dette kapitel [Se § 35.] overdras eller ved arv, skifte, odelsløsning eller tvangssalg går over til ny eier enten alene eller i forbindelse med annen fast eiendom, rettighet eller løsøre, har leieren forkjøpsrett til bruket. Dog kreves, at leieren selv eller medregnet hans ektefelle og deres foreldre og besteforeldre har sittet på bruket i minst 10 år.

§40. Forkjøp ved sameie og ansvarlige selskaper.
Hvor bruket tilhører et sameie eller ansvarlig selskap, anses bruket eller hvor dette ikke er særskilt skyldsatt da den hele eiendom for overdratt, når et av medlemmene dør eller når en andel i selskapet eller sameiet på annen måte skifter eier. Verdien av de øvrige andeler fastsettes da ved skjønn. [Se §§ 8-10.]

§41. Undtagelser fra forkjøpsretten.
Jordleieren har ikke forkjøpsrett, når bruket er avhendet i forbindelse med annen fast eiendom og skjønnet [Se § 24.] finner, at fraskillelsen av bruket vil de medføre sådan uforholdsmessig skade eller ulempe som i § 22 nevnt.

Heller ikke har leieren forkjøpsrett, når overdragelsen foregår til nogen som er beslektet eller besvogret med overdrageren i rett op- eller nedstigende linje eller i første sidelinje eller til ektefelle eller adoptivbarn. [Se lov 2 april 1917 nr. 1.] Undtatt er likeledes erhvervelse ved odelsløsning når odelsløseren enten er den nærmeste odelsberettigede [Se lov 26 inni 1821 §§ 2 og 3.] eller står i sådant slektskapsforhold som foran nevnt til den nærmeste odelsberettigede.

Hvor der tilligger leiebruket vesentlig mere skog enn til husbruk og gårdsbruk, kan det efter begjæring fra nogen av partene ved skjønn [Se §§ 8—10.] bestemmes, at det overskytende eller en del derav skal være undtatt fra forkjøp, såfremt skjønnet finner sådan deling rimelig og uten vesentlig skade for eiendommen eller nogen av partene.

§ 42. Om brukets grenser og herligheter m. v.
Et bruk, som ikke er særskilt skyldsatt, avhendet i forbindelse med annen fast eiendom, blir dets nærmere grenser og tilliggelser i forhold til denne under iakttagelse av betingelsene i § 22, annet ledd, å fastsette på den måte, som er mest hensiktsmessig for så vel bruket som den gjenværende eiendom. Herunder kan bruket i tilfelle omordnes og, hvor det er rimelig adgang til det, utvides ved tillegg av dyrkningsjord, så det blir skikket eller mere skikket enn før til dyrkning og bruk som selvstendig jordbruk. Og særlig bør det, hvor dertil er rimelig adgang,

tillegges de herligheter og rettigheter, som efter de stedlige forhold anses hensiktsmessig eller av vesentlig betydning til husbruk og gårdsbruk, såsom veier, skog, havn, torvmyr, fiske o. l., alt som foran nevnt under iakttagelse av betingelsene i § 22 annet ledd.

§ 43. Forkjøpssummen m. v.

Bruket overtas efter den kjøpesum og for øvrig på de vilkår, som det er overdradd for. Dog kan selgeren under enhver omstendighet kreve, at kjøpesummen mot kontraktsmessig skjøte betales kontant innen 6 måneder efterat der foreligger endelig avgjørelse om at bruket overtas med forkjøpsrett. De endringer, som dette måtte medføre i avtalen om overdragelsen, fastsettes i mangel av mindelig overenskomst ved skjønn. Enn videre kan leieren kreve, at den del av vederlaget, som ikke består i pengeydelse eller ydelse av føderåd, eller som er gjort avhengig av en betingelse, hvis oppfyllelse ikke ligger i leierens hånd, verdsettes til et pengebeløp, som i mangel av mindelig overenskomst fastsettes av skjønnet. Kan en betinget ydelse ikke verdsettes i penger, hvilket i tvisttilfelle likeledes avgjøres av skjønnet, bortfaller ydelsen uten vederlag.

Er der i salgsvilkårene betinget rett for selgeren til gjenkjøp eller for selger eller kjøper til å fragå handelen, såfremt forkjøpsrett gjøres gjeldende, eller til for øvrig å fragå handelen under betingelser, hvis oppfyllelse ikke ligger i leierens hånd, kan en sådan gjenkjøps- eller fragåelsesrett ikke gjøres gjeldende like overfor leieren.

Er der fastsatt en felles kjøpesum for bruket og annen fast eiendom, rettighet eller løsøre, som samtidig er overdradd, blir det å fastsette ved skjønn, [Se §§ 8—10 og 45.] hvor stor del av den felles kjøpesum forholdsmessig faller på bruket.

Opgis overdragelsen helt eller delvis å være en gave, blir kjøpesummen å fastsette ved skjønn. [Jfr. § 44.]

I forkjøpssummen kommer til fradrag krav på godtgjørelse for forbedringer av bruket, som leieren måtte ha.

§ 44. Om utjevning av forkjøpssummen.

Er der i forbindelse med det bruk, som er gjenstand for forkjøp, avhendet annen fast eiendom, rettighet eller løsøre, men mod særskilt [Jfr. § 43, 3dje ledd.] kjøpesum for bruket, og den forkjøpsberettigede mener, at den pris som er satt på bruket, er uforholdsmessig høi i forhold til den som er satt på det annet, kan han kreve skjønnets avgjørelse i saken. Skjønnet fastsetter da, hvis det finner hans påstand riktig, hvor stor del av den samlede kjøpesum forholdsmessig faller på bruket.

§45. Frister for forkjøp m. v.

Ønsker leieren å gjøre forkjøpsrett gjeldende, må han innen 6 uker, efterat han har fått underretning fra selgeren eller kjøperen, og i hvert fall innen 6 uker, efterat han er blitt bekjent med salget, gi erklæring til selgeren og kjøperen om, at han vil overta bruket.

Skjønn efter § 43 må i tilfelle være begjært innen samme frist som nevnt i første ledd. Er skjønn begjært, regnes fristen for avgivelsen av den i første ledd omhandlede erklæring fra skjønnets eller i tilfelle overskjønnets avholdelse.

§46. Forkjøpsrett for kommunen.

Under samme vilkår og på samme måte som foran nevnt har kommunen forkjøpsrett til bruk,

som for ikke over 10 år siden har vært bortleiet som i § 35 nevnt, men nu er nedlagt som eget bruk, såfremt skjønnet [Se §§ 8-10.] finner at det igjen bør opprettes som eget bruk.

Likedan har kommunen forkjøpsrett til bortleiede bruk, som leieren ikke ønsker å overta ved forkjøp. Forkjøpsfristen er her 6 uker offer utløpet av leierens frist. [Se §46.]

§ 47. Adgang til forhåndsavgjørelse.

Så vel eieren som den der påstår å ha forkjøpsrett, kan også for avtale om over- Nr. 25. dragelse er truffet ved skjønn [Se §§ 8—10.] få avgjort om et bruk er av den art, at det efter §§ 39 og 41, første ledd, jfr. § 42 og § 46, kan være gjenstand for forkjøp. Avgjørelsen er bindende for 10 år fremover.

§ 48. For kjøpsretten kan ikke fraskrives.

Retten til forkjøp kan ikke fraskrives eller frafalles.

C. Om tvungen avståelse.

§ 49. Hvad der kan kreves avstått.

Foruten den adgang til tvungen avståelse som følger av de øvrige bestemmelser i denne lov, [Se kap. IV, X og XI.] har herredskommunen når det gjelder bortleiet bruk som går inn under dette kapitel, mod Kongens samtykke dessuten adgang til å kreve tvungen avståelse under nedenstående vilkår.

Innen 3 år efter lovens ikrafttreden [Se § 93.] kan herredskommunen på samme måte også kreve avståelse av jord, som for ikke over 10 år før lovens ikrafttreden har vært bortleiet, men for tiden ikke er bortleiet på sådanne vilkår, at forholdet går inn under dette kapitel. Avståelse kan dog ikke kreves, når jorden drives som selvstendig bruk av eier, som er bosatt på bruket.

Søknad om sådan avståelse som i denne paragraf nevnt skal imøtekommes medmindre særlig sterke grunner taler mot.

§ 50. Til fordel for hvem avståelse kan kreves.

Avståelse kan bare kreves når jorden skal overdras til en leier, som har sittet på bruket i minst 30 år, heri medregnet den tid, som hans ektefelle og nogen med hvem han er beslektet eller besvogret i rett op- eller nedstigende linje har sittet på bruket.

Uansett leietidens varighet kan avståelse kreves, når leieren eller hans nevnte pårørende har ryddet eller bygget det vesentlige av bruket.

Avståelse kan i tilfelle kreves også til fordel for leierens ektefelle, barn, herunder adoptivbarn, [Se lov 2 april 1917 nr. 1.] og barnebarn.

Er der flere ansøkere, til hvis fordel jorden kan kreves avstått, skal den fortrinsvis overdras den, som må ansees sterkest knyttet til bruket. Ved siden herav skal der dog tas hensyn til om vedkommende person, herunder også hans ektefelle og barn, er skikket til å eie og drive jorden som jordbruk.

§ 51. Endel nærmere bestemmelser.

Bestemmelsene i § 21 (hvad der kan kreves medtatt ved avståelsen), § 24 (om erstatningens

fastsettelse), § 25 (om frister m. v.) og §§ 26 til og mod 33 finner tilsvarende anvendelse. Bestemmelsene i § 22, annet ledd, gjelder likeledes, men med den forandring at avståelsen skal fremmes medmindre skjønnet [Se §§ 8—10.] finner at særlig sterke grunner teler Mot.[Jfr. § 49, 3dje ledd.] Likeledes gjelder bestemmelsene i § 23 (om søknad om tvungen avståelse) tilsvarende, med det tillegg at Kongen, hvor herredsstyret ikke imøtekommer søknaden, også kan gi tillatelse til avståelse direkte til søkeren selv. Videre gjelder bestemmelsene i § 42 (om brukets grenser m. v.) tilsvarende, med det tillegg at brukets tidligere område og tilliggende herligheter, hvor skjønnet finner det rimelig, også kan innskrenkes til fordel for den gjenværende eiendom eller til fordel for annet leiebruk som kan kreves avstått.

D. Forskjellige bestemmelser.

§ 52. Rett for leieren til midlertidig å fortsette bruken av eiendommen.

Husmann, bygselmann eller leilending som innen et år efter at denne paragraf er trådt i kraft har innsendt søknad til herredsstyret om tvungen avståelse av jord eller til jordstyret om forlengelse av leieforholdet efter dette kapitel, skal uansett om leieforholdet ifølge opsigelse fra eierens side eller ifølge leieavtalen skulde ha ophørt før, dog ha rett til å fortsette bruken av leiebruket, inntil første faredag efterat det er endelig avgjort, om avståelsen eller forlengelsen skal innrømmes. Den samme rett har også leierens ektefelle, barn, herunder adoptivbarn, [Se lov 2 april 1917 nr. 1.] og barnebarn, hvor leieforholdet ophører ved dødsfall.

Leievilkårene skal være de samme som før, dog kan grunneieren, hvis han finner at avgiften er for lavt satt, fordre dette spørsmål avgjort ved skjønn av jordstyret. [Se §1] Bestemmelsene i denne paragraf gjelder dog ikke, hvor det ved endelig dom er avgjort, at leieren har forbrutt sin leierett.

Derhos kan vedkommende departement, ³⁰[Landbruksdepartementet] efter søknad fra eieren og efterat leieren har hatt anledning til å uttale sig, i særlige tilfelle gi tillatelse til at leieforholdet ophører uansett bestemmelsene i denne paragraf.

§53. Om stempelavgift

Overdragelsesdokumentet vedkommende erhvervelse av eiendom i medhold av dette kapitel er fritatt for stempelavgift. [Jfr. Lov 9 aug 1839] Heller ikke betaales sportler til statskassen for tinglysning [Jfr. Sportellov kap. V.][...]

Kilde:

Trykt: NL